

مطالعه ارزیابی تأثیرهای اجتماعی مسکن مهر در نقطه های شهری اردبیل

سید محمدرضا رشیدی آل هاشم^۱، محسن هادی طحان^۲، محمد فتاحی^۳

چکیده

هر اقدامی در زمینه ی پیشرفت، ناگزیر پیامدهای اجتماعی را برای شهروندان به دنبال دارد. پروژه های پیشرفت شهرها بر شیوه های زندگی، کار، روابط اجتماعی و سازماندهی مردم می گذارند. تلاش این مقاله بر آن ست تا اثرهای اجتماعی گوناگون مسکن مهر را در نقاط شهری اردبیل بررسی کند و هدف آن پاسخگویی به ارزیابی تأثیرهای اجتماعی پروژه های مسکن مهر در اردبیل است. روش پژوهش در این ارزیابی براساس هدف، ارزیابی اتا (ارزیابی پیامدهای اجتماعی) می باشد و با توجه به ماهیت موضوع و شاخص های مورد بررسی، روش پژوهش پیمایشی و ابزار جمع آوری داده ها پرسشنامه و مصاحبه رودرو با ساکنان طرح مسکن مهر است. ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برای پرسشنامه ارزیابی تأثیرهای اجتماعی مسکن مهر اردبیل ۰/۸۱ محاسبه گردید. جامعه آماری این پژوهش کلیه افرادی هستند که در قالب شرکت های تعاونی مسکن مهر برای دریافت وام در قالب پروژه های مسکن مهر ثبت نام کرده اند. برابر آمار جمع آوری شده از مرکز آمار بانک مسکن شمار این افراد به ۱۵۸۰۰ نفر می رسد. حجم نمونه (n) در این پژوهش با استفاده از فرمول کوکران با ضریب ۰/۹۵ و خطای ۵٪ برابر با ۴۰۰ نفر است. یکی از مهم ترین پیامدهای ساختن مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر اردبیل تأثیرهای مثبت بر روی خانواده ها بوده است. به گونه ای که نقش آن در کاهش چاقی و افزایش تحرک ساکنان، ایجاد سلامت روحی و روانی برای خانواده ها و ایجاد فرصت هایی برای بازی، تمرین و یادگیری بسیار قابل توجه است اما در زمینه ایجاد فرصت هایی برای برگزاری دوره های آموزشی، ساکنان خیلی موافق این کارکرد نبودند. در بعد تأثیرهای روانشناختی می توان گفت سکونت در مجتمع های مسکونی مسکن مهر که در محوطه آن ها فضای سبز احداث شده است موجب کاهش فشار، کاهش عصبانیت و تنش و افزایش تمرکز می شود. هم چنین تأثیرهای ترمیمی مستقیمی داشته و موجب بازسازی نیرو در شهروندان می شود. اما در مورد تأثیرهای اقتصادی باید گفت که موجب افزایش قیمت زمین یا واحد مسکونی در منطقه های مسکونی اردبیل شده است، ولی در افزایش تقاضا برای واحدهای مسکونی پیرامون مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر نقش نداشته است.

واژگان کلیدی: مسکن مهر، ارزیابی تأثیرهای اجتماعی، تأثیرهای اقتصادی، تعامل های اجتماعی، شهرگرایی.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۵/۰۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۰۶/۲۹

^۱ استادیار جامعه شناسی دانشگاه افسری امام حسین (ع)، تهران، ایران (نویسنده مسئول) (Email: dsr.rashidi@gmail.com)

^۲ مدرس و پژوهشگر دانشگاه افسری امام حسین (ع)، تهران، ایران (Email: mht.sport69@gmail.com)

^۳ دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، واحد خلخال، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران (Email: drashidi@chmail.ir)

مقدمه

مسکن پس از غذا عمده ترین نیاز زیستی انسان بوده است و همواره افراد و دولت ها کوشیده اند که در راستای برآوردن این نیاز رفتار نمایند. در ایران هم مانند کشورهای گوناگون دنیا و به ویژه کشورهای درحال پیشرفت در دهه های اخیر سیاست های گوناگونی در برخورد با مسئله مسکن به کار گرفته شده است که در دو قالب کلی زمین حمایتی و مسکن حمایتی نقد پذیر می باشند. دولت های گوناگون در ایران چه پیش چه پس از انقلاب اسلامی هرگز به عنوان زاینده عمده مسکن عمل نکرده اند و سیاست ها و برنامه های گوناگون هم به سرانجام نرسیده است (شکرگزار، ۱۳۸۵: ۱۶). بنابراین نقش عمده ی زایایی مسکن بر عهده بخش خصوصی بوده است. از آن جایی که بخش خصوصی نیز به دنبال منفعت های حرفه ای و اقتصادی خود بوده، پس عمده ی مسکن زایش یافته از توان خرید قشرهای کم درآمد جامعه بیرون بوده و جامعه هدف آن ها، گروه های میانه و بالا بوده اند؛ پس اندک اندک و در دهه های حاضر فراهم سازی مسکن کم درآمدها به یکی از چالش های عمده ی جامعه شهری امروز تبدیل شده است. طرح مسکن مهر، طرحی است که در سال ۱۳۸۶ با هدف های ایجاد تعادل میان عرضه و تقاضای مسکن با حذف قیمت زمین، فراهم سازی مسکن قشرهای کم درآمد و بی بضاعت، کنترل و جلوگیری از افزایش بی رویه قیمت زمین و مسکن، رونق بخشی به تولید مسکن و افزایش حجم تولید مسکن، کاهش هزینه های مسکن (اجاره بها، رهن و خرید) از سبب هزینه خانوار، فراهم سازی نیازهای انباشتی و آتی مسکن و برقراری داد در دسترسی به مسکن مناسب و به تبع آن کاهش فقر و فراهم سازی مسکن جوانان طرح گردید. در واقع آن چه در سال های حاضر به نام «پروژه مسکن مهر» در وزارت مسکن و شهرسازی طرح شده، تجربه ای جدید برای فراهم سازی مسکن گروه های کم درآمد بوده است (نسترن و رعنائی، ۱۳۸۹: ۱۱۳) ارزیابی پیامدهای اجتماعی که در سه مرحله پیش از اجرا، در حین اجرا و پس از اجرا انجام می گیرد، در واقع نگاهی کاملاً نظام مند به شهر و مسئله های شهری است. این یعنی این که نمی توان مسئله ها و مشکل های شهر را تنها از یک بعد (بعد کالبدی) نگاه کرد. تحلیل نظام مند بیانگر این است که شهر فقط یک نظام کالبدی یا طبیعی نیست، بلکه بستر عمده زندگی فردی و جمعی انبوه انسان ها است و بنابراین مکانی برای برآوردن آرمان ها، بروز آفرینندگی و جست و جوی خوشبختی و رضایت آنان به شمار می آید. از این نظر برنامه ریزی می باید فراتر از هدف های کالبدی و کارکردی، به نیازهای اجتماعی، فرهنگی و روانی مردم پاسخ گوید. این امر برنامه ریزی شهری را با عرصه های دیگر مثل کیفیت محیط، رفاه عمومی، داد اجتماعی، مشارکت شهروندان و غیره پیوند می دهد و راه های رسیدن به آن ها را در دستور کار قرار می دهد (اشرفی، ۱۳۹۲: ۳۱).

تلاش این مقاله بر آنست تا اثر های اجتماعی گوناگون مسکن مهر در نقاط شهری اردبیل بررسی شود و هدف مطالعه پاسخگویی به ارزیابی تاثیرهای اجتماعی پروژه های مسکن مهر در اردبیل است.

با توجه به این که در یک تقسیم بندی کلی، آثار اجتماعی ناشی از ایجاد و گسترش مسکن اجتماعی را به صورت زیر می توان تقسیم بندی کرد (نگاه کنید به صالحی فرد، علیزاده، ۱۳۸۷).

- آثار اجتماعی؛
- آثار فرهنگی؛
- آثار روانشناختی (روحی- روانی)؛
- آثار اقتصادی؛

هدف های فرعی این پژوهش به شرح زیر هستند:

۱. شناخت تاثیرهای اجتماعی پروژه های مسکن مهر در اردبیل؛
۲. شناخت تاثیرهای فرهنگی پروژه های مسکن مهر در اردبیل؛
۳. شناخت تاثیرهای روانشناختی پروژه های مسکن مهر در اردبیل؛

۴. شناخت تاثیرهای اقتصادی پروژه های مسکن مهر در اردبیل؛

مطالعات پیشین

- در مطالعه های داخلی، رفیعیان و همکاران (۱۳۸۸) رضایت مندی شهروندان از محیط های سکونتی شهری را مورد سنجش قرار داده اند. براینده حاصل از مجموع شاخص های محاسباتی، بیانگر ارزش رضایت مندی میانه ساکنان نواب از محیط سکونتی شان است. از بین مؤلفه های تحلیلی، روابط همسایگی در حد میانه برآورد گردیده و ساکنین از مؤلفه های محاسباتی دیگر (مانند تسهیلات مجتمع، بهداشت مجتمع، دید و منظر، ویژگی های کالبدی) اظهار رضایتی کرده اند (رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸).
- حاجی نژاد و همکاران (۱۳۸۹) متغیرهای فردی اثرگذار بر رضایت مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی را در بافت قدیم و جدید شیراز بررسی کرده اند. یافته های تحقیق بیان کننده اثرپذیری شدید میزان رضایت مندی شهروندان از کیفیت محیط شهری، از متغیرهای میزان تحصیلات است، به گونه ای که آن را به عنوان مهمترین متغیر اثرگذار در ادراک محیطی طرح کرده اند. در میان عاملهای شانزده گانه کیفیت محیط نیز عامل ساختمان ها بیشترین اثرپذیری را از متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و کالبدی داشته است (حاجی نژاد و همکاران، ۱۳۹۲).
- ذبیحی و همکاران (۱۳۹۰) رابطه بین میزان رضایت از مجتمع های مسکونی و اثرگذاری مجتمع های مسکونی بر روابط انسان را مورد بررسی قرار داده اند. این پژوهش برپایه این فرضیه بنا گردیده است که احساس رضایت از یک محیط می تواند سبب اثرگذاری های مثبت محیط در روند روابطی که در آن محیط در حال شکل گیری و انجام است، گردد. برایندهای بدست آمده، بیان کننده رابطه قوی بین رضایت از یک مجتمع و اثرگذاری آن بر روابط افراد بود (ذبیحی و همکاران، ۱۳۹۰).
- اشرفی، یوسف، رشیدی طلا (۱۳۹۴) ارزیابی اثرگذاری های اجتماعی (اتا) پروژه های شهری را در پارک ظفر گلچین در منطقه ۱۰ شهرداری تهران انجام داده اند. نتیجه های تحقیق آن ها نشان می دهد که با عنایت به امکانات موجود در پارک یکی از کارکردهای اصلی پارک کودک استفاده دوباره مجتمع های پیرامون پارک از آن است وجود زمین های بازی برای کودکان بیشتر برای فوتبال بچه های ۱۰ الی ۱۵ ساله استفاده می شود کودکان را تبدیل به مشتری همیشگی پارک نموده است دومین پیامد مهم اثرهای زیست محیطی در آن منطقه است از جهت دیگر رها شدگی و برنامه ریزی های نادرست و ساده انگارانه به مکان بروز گونه های جرم های شهری تبدیل شده و از آن واهمه دارند (اشرفی، رشیدی، ۱۳۹۲: ۲۹۵).
- غلامحسین کرمی و کوروش رضا مقدم (۱۳۹۴) ارزیابی اثرگذاری های اجتماعی، رویکردی نوین در مدیریت پایدار برنامه های پیشرفت را انجام داده اند. از نظر آن ها رهیافت مشارکتی تلاش در تعامل سازنده در میان کنشگران نظام اجتماعی و افزایش قدرت اثرگذاری آن ها بر مناسبت های محلی و ملی در برنامه های توسعه دارد (کرمی، رضامقدم، ۱۳۹۴: ۱۶۹).

تعریف های عملیاتی

(۱) **ارزیابی تأثیرات اجتماعی:** در تعریف ارزیابی تأثیرهای اجتماعی (SIA) می توان گفت: شناسایی، تحلیل و ارزیابی اثرات اجتماعی ناشی از یک حادثه یا رویداد خاص، به عبارت دیگر، روشی است برای تحلیل این که رفتار ما انسان ها چه اثراتی بر جوانب اجتماعی محیط خواهد داشت. پس ارزیابی تأثیرات اجتماعی ارتباط نزدیکی با تغییرات اجتماعی دارد (هومین فر، ۱۳۹۰: ۲)

(۲) **مسکن مهر:** در تعریف اجتماعی مسکن مهر می توان گفت که مسکن مهر به تأسیسی گفته می شود که اشخاصی که دارای روحیه مهرورزی و حسن نیک اندیشی هستند به افرادی که فاقد سرپناه و مسکن هستند فرصتی مناسب جهت اسکان و بهره برداری از مسکن

می دهند. در دولت های نهم و دهم چنین برنامه ای را وزارت مسکن و شهرسازی پیگیری و اجرا می کردند که هنوز ادامه آن در دولت های یازدهم و دوازدهم پیگیری می شود.

۳) **تأثیرات اجتماعی:** منظور از تأثیر اجتماعی هرگونه تأثیری است که پروژه های توسعه بر شیوه های زندگی، کار، روابط اجتماعی، و سازماندهی مردم باقی می گذارند. در این زمینه می توان به تغییر در ارزشها، هنجارها و باورهای مردم نیز اشاره نمود (همان، ص ۳)

۴) **تعاملات اجتماعی:** در فرهنگ نامه دهخدا تعامل به معنی با یکدیگر دادوستد کردن آمده است. در دایره المعارف علوم اجتماعی تعامل اجتماعی یعنی عمل متقابل دو یا چند موجود زنده با یکدیگر (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۳۶۴) در این تعریف تعامل انواع گوناگونی دارد که عبارت اند از: تعامل مودت آمیز، تعامل تفرقه آمیز و تعامل تأثیرگذار (ساروخانی، ۱۳۷۵: ۳۶۵)

۵) **شهرگرایی:** شهرگرایی اشاره است به کیفیت جداگانه ای از جامعه انسانی و آن حالت ویژه ای از هستی و یا راه زندگی است که ویژه شهر است. شهرگرایی دارای ویژگی هایی مانند تقسیم کار پیچیده همراه با ساخت متنوع اشتغال، تحرک زیاد سرزمینی و اجتماعی، وابستگی کارکردی مشخص جمعیت، گمنامی حقیقی و قابل ملاحظه شخصی در تماس های میان افراد، شاخه شاخه شدگی و جدائی نقش های اجتماعی و همکنشی های نقش؛ حالت های نامستقیم کنترل اجتماعی و کجروی هنجاری می باشد (جولیوس و ویلیام، ۱۳۸۴: ۵۵۰).

ارزیابی تأثیرات اجتماعی

مقوله ارزیابی واکنش اجتماعات انسانی نسبت به مداخله ها و اقدام هایی است که بر مدار سیاست های توسعه ای انجام می شوند جدید نیست. قانون ملی سیاست زیست محیطی ۱ ایالات متحده در سال ۱۹۶۹ ارزیابی اثرهای محیطی هر برنامه و پروژه ای برای مداخله های توسعه ای را الزامی ساخت. زمانی که قرار شد خط لوله ای در آلاسکا ایجاد شود، یکی از بخش های اصلی گزارشی که طبق قانون بالا تهیه شد به بررسی تأثیرهای این خط لوله بر فرهنگ بومیان اینوئیت^۲ می پرداخت. از آن زمان به بعد بحث درباره مقوله های اجتماعی - فرهنگی به یکی از عنصرهای پایه در ارزیابی تأثیرهای طرح های توسعه بدل شد. ارزیابی پی آمدهای اجتماعی در طول دهه ۱۹۸۰ رشد کرد و با اقبال ویژه ای در کشورهای استرالیا و نیوزلند جایی که طرح های توسعه ای گسترده ای بر روی اراضی طبیعی اجرا می شد، مواجه گردید. در سال ۱۹۸۱ «انجمن بین المللی ارزیابی تأثیرهای اجتماعی»^۳ شکل گرفت و تا پایان دهه ۱۹۸۰ سازمان های بین المللی دیگر نظیر اتحادیه اروپا و بانک جهانی «بیانیه ارزیابی نتایج زیست محیطی» که بررسی بعدهای اجتماعی را نیز در بر می گرفت پذیرفته و در طرح های خود به کار بستند.

تعریف های مختلفی از «ارزیابی تأثیرهای اجتماعی»^۴ ارائه شده است اما تعریف «کمیته بین سازمانی راهبردها و اصول ارزیابی تأثیرهای اجتماعی»^۵ (Interorganizational Committee, 1995, P. 12) بسیاری از جوانب این مفهوم را آشکار می سازد: «تلاش برای ارزیابی و برآورد کردن تأثیرهای اجتماعی ای که ممکن است از اقدام ها و سیاست های ویژه (از جمله برنامه ها و اجرای سیاست های جدید) و اجرای برنامه های دولتی مشخص (از جمله اختصاص دادن زمین های زیاد به پروژه های استحصال منابع طبیعی) ناشی شوند ... ارزیابی تأثیرهای اجتماعی خوانده می شود». در نسخه ای دیگر از گزارشی که توسط کمیته بالا منتشر شده آمده است «منظور از تأثیرهای اجتماعی هرگونه عواقب ناشی از اقدامات بخش عمومی و خصوصی است که شیوه زندگی، کار، برقراری ارتباط، شیوه تأمین نیازمندی ها و نوع غلبه مردم بر مشکلات زندگی شان را تحت تأثیر قرار می دهد» (The Interorganizational Committee, 1994, P. 1).

^۱- National Environmental Policy Action (NEPA)

^۲- Inuit

^۳- International Association for Impact Assessment

^۴- Social Impact Assessment (SIA)

^۵- Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment

وسترن و لینچ نیز تعریفی بسیار خلاصه ارائه کرده اند: «تحلیل تأثیر اجتماعی، ارزیابی پیامدهای سیاست های گوناگون است». به عقیده ایشان هر فرایند سیاست گذاری شامل چهار مرحله است: ۱- صورتبندی سیاست های مختلف و جایگزین یکدیگر، ۲- انتخاب یک سیاست برای اجرا، ۳- اجرای سیاست انتخاب شده، ۴- ارزیابی و اصلاح (Western & Lynch, 2000, P. 36). ارزیابی تأثیرهای اجتماعی ابزاری برای مرحله دوم است هر چند در مرحله چهارم نیز از آن استفاده می شود. نیاز به ارزیابی تأثیرهای اجتماعی نتیجه شناخت پیچیدگی اجتماع های انسانی و فهم این مطلب است که نتایج منفی و ناخواسته مداخله ها ممکن است سنگین تر از نتایج مثبت آن باشد، و البته می شود از آن ها اجتناب کرد.

یکی از کارکردهای عمده ارزیابی تأثیرهای اجتماعی پیش بینی اثرهای انواع تغییرات تعریف شده بر روی اجتماع های انسانی به ویژه در محلات و شهرک های مسکونی مثل خانه های آپارتمانی است. این پیش بینی ها تصمیم گیران را قادر می سازد تا مزایا و محاسن و معایب مداخله های جایگزین را بررسی و بازرسی کنند (Burdge & Robertson, 1998, P. 189; Carely & Bustelo, 1984, P. 7).

مبانی نظری

سیاست هایی که در کشورهای در حال توسعه نیز در حوزه مسکن، به ویژه مسکن اقشار کم درآمد اجرا شده است در طول زمان با تغییرهایی همراه بوده است، «گرایش اولیه کشورهای در حال توسعه عبارت بود از روبه روشن شدن غیرمستقیم با سکونت غیررسمی، ساختن مسکن برای ساکنان زاغه ها و جابه جایی آن ها، که این سیاست ها نیز از دهه ۱۹۶۰ میلادی شکل گرفتند. در دهه ۱۹۷۰ برنامه های جدیدی به نام طرح های زمین یا آماده سازی حداقل زمین نیز رواج یافتند.» (حیدری چپانه، رضا طبع ازگمی، ۱۳۸۹: ۸۳)

آغاز بحرانی شدن مسئله مسکن در ایران به اواخر دهه ۱۳۴۰ هجری شمسی بر می گردد. اما توجه جدی دولت ها به امر مسکن سال ها بعد بوجود آمد که در این راستا سیاست های مربوط به تأمین مسکن اقشار کم درآمد در دو دسته کلی قابل بیان است:

الف- سیاست زمین حمایتی که به دهه اول بعد از انقلاب و تا پایان برنامه دوم مربوط می شود.
ب- سیاست مسکن حمایتی که در دوره برنامه سوم شکل گرفت و بحث قانون استیجار و احداث و واگذاری مسکن به صورت اجاره به شرطت ملیک در آن مطرح شد (صومعلو، ۱۳۸۹: ۶)

عملکرد سیاست اول منجر به تولید بیش از یک میلیون ظرفیت ساخت مسکن و عملکرد سیاست دوم منجر به تولید تنها ۱۲۰ هزار واحد مسکونی شد. به عنوان جدیدترین سیاست، اجرای طرح مسکن مهر را می توان یک چرخش ساختاری در سیاست گذاری و تمرکز بر هدف تأمین واحدهای مسکونی ملکی برای افراد فقیر و کم درآمد قلمداد نمود که تاکنون در برنامه های مسکن مورد کم توجه قرار گرفته اند

تعریف های زیادی از پیامد اجتماعی شده است. «آرمو» (۱۹۹۲) پیامدهای اجتماعی را تغییرهایی تعریف می کند که در مورد های زیر اتفاق می افتد:

۱- در روش زندگی مردم (چگونه آن ها زندگی می کنند، کار می کنند، بازی می کنند، نحوه تعامل با دیگران در روابط روزانه)؛

۲- در فرهنگ شان (سهم شدن در رسوم، عقاید و ارزش ها)؛

۳- در جامعه شان (پیوستگی، پایداری، ویژگی ها، خدمات و امکانات).

اگرچه تعریف های گوناگونی از توسعه پایدار ارائه شده ولی ظاهراً اجماع کلی و جهانی بر سر آن به دست نیامده است و این تعریف ها بیشتر بیانگر نگرش از زاویه های گوناگون است. شاید جامع ترین تعریف به صورت: «استفاده بهینه از همه منابع برای توسعه نسل امروز با حفظ حقوق نسل های آینده» شد. کمیسیون جهانی توسعه محیط زیست سازمان ملل، توسعه پایدار را این

گونه تعریف می کند: «توسعه ای که احتیاج های نسل حاضر را بدون لطمه زدن به توانایی نسل های آینده در تامین نمودن نیازهای خود، برآورده نماید» (الیوت، ۱۳۸۷: ۵۷)

زنجیره ارزیابی ارزش ابزاری است که به محقق اجازه می دهد تا درباره نتایج و پیامدهای اجتماعی اقدام های توسعه ای فکر کرده و نقشه این تأثیرها را ترسیم نماید. ارتباط بین شاخص های عمده در یک اقدام توسعه ای (عمدتاً فعالیت ها و خروجی ها) و نتایج و تبعات آن در این نمره با عنوان زنجیره ارزیابی ارزش مورد بررسی قرار می گیرد.

از دیدگاه نظریه سیستم ها، شهر یک سیستم اجتماعی پویا و باز است که در آن سه سطح از حرکت مکانیکی، زیستی و اجتماعی درهم آمیخته و با انواع فراسیستم ها و زیرسیستم های متعدد در ارتباط است. از این نظر شناخت کامل سیستم شهر و پیش بینی برای کل تحولات و تغییرهای آن و برنامه ریزی دقیق و کامل برای همه ی عنصر ها و اجزاء آن، تقریباً غیرممکن است. بنابراین شناخت شهر و تحولات آن محدود به عرصه های زیر است:

- شناخت و تحلیل عناصر اصلی (ساختاری) شهر؛

- شناخت و تحلیل ارتباطات اصلی شهر با سیستم های مرتبط دیگر؛

- تبدیل برنامه ریزی خطی به فرایند چرخه ای.

انجام اتا بر روی پروژه احداث مسکن مهر، برای شناخت پیامدهای منفی احتمالی و تقویت پیامدهای مثبت اجتماعی و فرهنگی آن اهمیت زیادی دارد. این ارزیابی موجب پیش بینی جایگزین ها و به عبارتی طرح های جبرانی برای پیامدهای منفی خواهد شد. مهمترین اهمیت و ضرورت اتا در این طرح، شناخت گروه های ذینفع در پروژه و جلب مشارکت آن ها در کمک به انجام طرح خواهد بود. ضرورت دیگر انجام اتا بر روی این طرح، شناخت پیامدهای اجتماعی و فرهنگی آن جدا از اثرات اقتصادی و روان شناختی آن است.

اصول بین المللی برآورد پیامدهای اجتماعی عبارتند از: (بکر و ونکلی، ۱۳۸۸: ۹-۷)

۱- اصل احتیاط: در مواردی که خطر یا احتمال خطر پیامدهای احتمالی جدی وجود دارد نباید عدم اطمینان از وقوع این خطرها را بهانه ای برای تأیید مداخله برنامه ریزی شده قرار داد یا از اقدام های ترمیمی و نظارت های دقیق شانه خالی کرد؛

۲- اصل عدم قطعیت: محیط اجتماعی و فرایندهایی که بر آن اثر می گذارند پیوسته در حال تغییر هستند و بسته به زمان و مکان متفاوت اند؛

۳- برابری درون نسل ها: پاسخگویی به نیازهای همه به ویژه زنان و کودکان و معلولین و غیره؛

۴- برابری میان نسل ها: نیازهای نسل حاضر و توان نسل های آتی برای رفع نیازهای شان؛

۵- به رسمیت شناختن و حفاظت از گوناگونی و تنوع؛

۶- درونی کردن هزینه ها: هیچ مداخله ای که هزینه های پنهان برای نسل های فعلی یا آتی یا محیط زیست به همراه داشته باشد نباید تأیید شود یا به صرفه به شمار آید؛

۷- اصل پرداخت هزینه ها از سوی آلوده کننده؛

۸- اصل پیشگیری؛

۹- حفظ و ارتقای سلامت و امنیت؛

۱۰- اصل حضور در همه ی بخش ها؛

۱۱- اصل حق تصمیم گیری: باید از قدرت تصمیم گیری تمرکززدایی کرد و شهروندان تا سر حد امکان در این تصمیم های مسؤلانه دخالت کنند.

در اساس برآورد پیامدهای اجتماعی تلاش دارد تا به فهمی از رابطه میان مجموعه ای از فعالیت ها (که در قالب یک پروژه، برنامه یا خط مشی رخ می دهند) و افراد و سازمان های حاضر در اجتماعات میزبان برسد.

یافته های این برآورد پیامدهای اجتماعی پس از اجرا در چارچوب زیر انجام می شود:

۱- یافته های مربوط به عملکرد تأسیسات احداث شده؛

۲- یافته های مربوط به پذیرش جامعه میزبان و تجربه اش از این تأسیسات؛

۳- یافته های مربوط به رابطه تأسیسات و اجتماع میزبان؛

۴- یافته های مربوط به کیفیت برآورد پیامدها.

فرضیه ها

- احداث پروژه های مسکن مهر در اردبیل آثار اجتماعی، فرهنگی و روان شناختی و اقتصادی دارد.
- پروژه مسکن مهر می تواند باعث شکل گیری حس محله در اردبیل شده و گامی جهت حرکت به سوی شهرگرایی خرد باشد.
- پروژه مسکن مهر می تواند به عنوان یک هسته شهری تعریف کننده قلب محله و به وجود آورنده مرکزی برای تعاملات اجتماعی و ارتباطات شهری باشد.
- پروژه مسکن مهر باعث بهبود کیفیت زندگی از ابعاد مختلف اجتماعی در این محله نسبت به قبل از احداث آن شده است.
- احداث مسکن مهر بهبود بعد های فرهنگی خانوادگی ساکن را در پی دارد.

روش پژوهش

روش پژوهش در این ارزیابی براساس هدف، ارزیابی اتا(ارزیابی پیامدهای اجتماعی) و بر حسب ماهیت، تحقیق توصیفی - تحلیلی می باشد و با توجه به ماهیت موضوع و شاخص های مورد بررسی، رویکرد حاکم بر این پژوهش از نوع پیمایشی با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه رو در رو با ساکنان طرح مسکن مهر است. جامعه آماری این پژوهش همه ی افرادی هستند که در قالب شرکت های تعاونی مسکن مهر برای دریافت وام در قالب پروژه های مسکن مهر ثبت نام کرده اند و در قالب پروژه های مسکونی مانند مجتمع، شهرک و ... ساکن شده اند. برابر آمار ماخوذه از مرکز آمار بانک مسکن شمار این افراد به ۱۵۸۰۰ نفر می رسد. حجم نمونه (n) در این پژوهش با استفاده از فرمول کوکران با ضریب ۰.۹۵٪ و خطای ۵٪ تعیین گردیده است. برابر محاسبه انجام شده حجم نمونه آماری برابر با ۳۷۵/۰۶ می باشد که با گرد کردن آن حجم نمونه آماری را ۴۰۰ نفر در نظر می گیریم. برای انتخاب نحوه نمونه گیری از هر دو روش تصادفی و غیرتصادفی استفاده شده است. برای این که بتوان یافته های تحقیق را به کل جامعه آماری تعمیم داد از روش نمونه گیری تصادفی استفاده شده است. برای ارزیابی بعضی از متغیرها نیز از روش نمونه گیری غیراحتمالی استفاده شده است. به این صورت از ۱۵۸۰۰ خانوار ساکن در محله های موصوف، ۴۰۰ خانوار به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. برای انتخاب افراد مصاحبه شونده از روش تخمین شخصی استفاده شد و ۲۰ نفر از استفاده کنندگان از مسکن مهر برای انجام مصاحبه انتخاب شدند. برای انتخاب بنگاه داران نیز با توجه به شمار کم آن ها در منطقه از روش تخمین شخصی استفاده شده است.

برای ارزیابی تاثیرات اجتماعی در این پژوهش از پرسشنامه استفاده شده است و به دلیل این که این پرسشنامه یک پرسشنامه محقق ساخته می باشد بنابراین برای اطمینان از روایی پرسشنامه، نظر کارشناسان عرصه مطالعات اجتماعی و روش های تحقیق و همچنین اساتید جامعه شناسی دانشگاه های سطح استان در این زمینه گرفته شده است که اساتید محترم نیز روایی این پرسشنامه را تایید می کنند. برای پایایی پرسشنامه با استفاده از نرم افزار spss مقدار آلفای کرونباخ ۱ اندازه گیری شد. ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برای پرسشنامه ارزیابی تاثیرات اجتماعی مسکن مهر اردبیل ۰/۸۱ محاسبه گردید. با توجه به این که ضریب آلفای کرونباخ

تا حدود ۰/۷ نیز مناسب می باشد، مقدار ضریب بدست آمده با توجه به فرمول ذیل، برای پرسشنامه های این پژوهش در حد نسبتاً بالایی می باشد. برای گردآوری اطلاعات و داده های تحقیق از هر دو روش پرسشنامه محقق ساخته که با استفاده از طیف لیکرت نمره گذاری شدند و مصاحبه استفاده شده است. تدوین شاخص ها و متغیرهای درخور و مناسب بخش مهمی از فرآیند تحقیق و ارزیابی است.

یافته های تحقیق

یافته های توصیفی

ویژگی های جمعیت شناختی پاسخگویان مانند سن، جنسیت، میزان تحصیلات، وضعیت شغلی، گروه درآمدی و مدت سکونت در پروژه مسکن مهر و سابقه خرید مسکن در جداول زیر بیان شده اند.

الف- جنسیت جامعه آماری نمونه

جدول (۱): جنسیت جامعه آماری نمونه

متغیر	گروه	فراوانی	فراوانی تجمعی	درصد فراوانی تجمعی
جنسیت	مرد	۳۶۷	%۹۱/۷۵	%۹۱/۷۵
	زن	۳۳	%۸/۲۵	%۱۰۰
جمع		۴۰۰	%۱۰۰	-

قریب به ۹۲٪ افراد جامعه آماری نمونه تحقیق حاضر را مردان و نزدیک به ۸٪ بقیه را زنان تشکیل می دهند.

جدول (۲): وضعیت تأهل

متغیر	گروه	فراوانی	فراوانی تجمعی	درصد فراوانی تجمعی
تأهل	متاهل	۳۸۴	%۹۶	%۹۶
	مجرد	۱۶	%۴	%۱۰۰
جمع		۴۰۰	%۱۰۰	

از بین پاسخگویان جامعه آماری تعداد ۳۸۴ نفر افراد متاهل بوده اند که ۹۶٪ مخاطبان را تشکیل می دهد و تنها ۴٪ بقیه افراد مجرد بوده اند.

جدول (۳): گروه سنی جامعه آماری نمونه

متغیر	گروه	فراوانی	فراوانی تجمعی	درصد فراوانی تجمعی
سن	۱۸-۲۵	۴۰	%۱۰	%۱۰
	۲۶-۳۵	۶۸	%۱۷	%۲۷
	۳۶-۴۵	۱۱۴	%۲۸/۵	%۵۵/۵
	۴۶-۵۵	۱۴۱	%۳۵/۲۵	%۹۰/۷۵
	بالای ۵۵	۳۷	%۹/۲۵	%۱۰۰
جمع		۴۰۰	%۱۰۰	

در بین پاسخگویان جامعه آماری نمونه از گروه های سنی مختلفی مشاهده می شود طوری که ۱۰٪ این افراد را کسانی تشکیل می دهند که بین ۱۸-۲۵ سال سن دارند، ۱۷٪ را نیز افراد ۲۶-۳۵ ساله هستند و حدود ۲۸/۵٪ را جامعه سنی ۳۶-۴۵ بودند و بیشترین افراد نیز در گروه سنی ۴۶-۵۵ سال بوده اند. البته افرادی که دارای سن بالای ۵۵ سال هستند نیز قریب به ۱۰ درصد افراد را تشکیل داده اند.

جدول (۴): وضعیت تحصیلی جامعه آماری نمونه

متغیر	گروه	فراوانی	فراوانی تجمعی	درصد فراوانی تجمعی
میزان تحصیلات	زیردیپلم	۶۴	%۱۶	%۱۶
	دیپلم	۹۶	%۲۴	%۴۰

کارדانی	۱۱۴	٪۲۸/۵	٪۶۸/۵
کارشناسی	۴۸	٪۱۲	٪۸۰/۵
ارشد	۶۸	٪۱۷	٪۹۷/۵
دکترآ	۱۰	٪۲/۵	٪۱۰۰
جمع	۴۰۰	٪۱۰۰	

ترکیب میزان تحصیلات افراد پاسخگو برابر پرسشنامه تحقیق حاضر نشان می دهد که تلفیقی از تمام گروه های تحصیلی در مجتمع های مسکونی پروژه های مسکن مهر ساکن هستند طوری که ٪۱۶ این افراد سطح تحصیلاتی زیر دیپلم، ٪۲۴ مدرک دیپلم، ٪۲۸/۵ مدرک کاردانی، ٪۱۲ دانشنامه کارشناسی، ٪۱۷ کارشناسی ارشد دارند و حتی ٪۲/۵ نیز مدارک بالاتر دانشگاهی داشته اند.

جدول (۵): وضعیت شغلی جامعه آماری نمونه

متغیر	گروه	فراوانی	فراوانی تجمعی	درصد فراوانی تجمعی
شغل	بیکار	۳۶	٪۹	٪۹
	آزاد	۶۸	٪۱۷	٪۲۶
	کارگر	۱۰۴	٪۲۶	٪۵۲
	کارمند	۱۵۴	٪۳۸/۵	٪۹۰/۵
	کشاورز	۲۸	٪۷	٪۹۷/۵
	سایر	۱۰	٪۲/۵	٪۱۰۰
جمع		۴۰۰	٪۱۰۰	

جدول توزیعی فراوانی شغلی نشان می دهد که ٪۹ افراد بیکار، ٪۱۷ دارای شغل آزاد، ٪۲۶ کارگر و ٪۳۸/۵ نیز کارمند هستند. در این طبقه بندی کشاورزان نیز با میزان ٪۷ جمعیت آماری نمونه جای دارند و ٪۲/۵ افراد نیز دارای مشاغل غیر مثل اصناف، مشاغل خانگی و ... هستند.

جدول (۶): وضعیت تأهل

متغیر	گروه	فراوانی	فراوانی تجمعی	درصد فراوانی تجمعی
گروه درآمد	کمتر از ۵۰۰ هزار تومان	۶۸	٪۱۷	٪۱۷
	بین ۵۰۰ تا ۱/۲ میلیون تومان	۲۴۸	٪۶۲	٪۷۹
	بین ۱/۲ میلیون تا ۲ میلیون تومان	۶۴	٪۱۶	٪۹۵
	بالای ۲ میلیون تومان	۲۰	٪۵	٪۱۰۰
جمع		۴۰۰	٪۱۰۰	

توزیع درآمد خانواده پاسخگویان نشان می دهد که بیشترین فراوانی متعلق به گروه درآمدی ۵۰۰ هزار تومان تا ۱/۲ میلیون تومان در ماه (٪۶۲) و بعد از آن گروه درآمدی کمتر از ۵۰۰ هزار تومان در ماه (٪۱۷) قرار دارد. در این طبقه بندی گروه درآمدی خانوار با ۱/۲ میلیون تا ۲ میلیون تومان در رتبه سوم و بالای ۲ میلیون تومان نیز با کمترین فراوانی (٪۵) در جایگاه آخر قرار دارد. این جدول به خوبی نشان می دهد که جامعه هدف مسکن مهر، در واقع تحت پوشش قرار دادن خانوارهای کم درآمد بوده است.

ب- آزمون فرضیه ها

در این پژوهش برای آزمون فرضیه ها از آزمون ضریب همبستگی اسپرمن استفاده شده است. هرگاه داده ها بصورت رتبه ای جمع آوری شده باشند یا به رتبه تبدیل شده باشند، می توان از همبستگی رتبه ای اسپرمن یا ρ اسپرمن استفاده کرد. نحوه همبستگی و ارتباط دو متغیر دارای اهمیت می باشد و از این راه می توان یکی از این دو متغیر را کنترل یا پیش بینی کرد.

فرضیه اول: احداث پروژه های مسکن مهر در اردبیل آثار اجتماعی، فرهنگی و روان شناختی و اقتصادی دارد.

جدول (۷): آثار اجتماعی، فرهنگی، روان شناختی و اقتصادی

عنوان متغیر		احداث پروژه های مسکن مهر در اردبیل
آثار اجتماعی، فرهنگی و روان شناختی و اقتصادی	ضریب همبستگی اسپرمن	۰/۸۴۲
	Sig	۰/۰۰۰
	تعداد	۴۰۰

با توجه به این که در سطح معنی داری ۰/۰۵ مقادیر بدست آمده $\text{sig} = 0/000 < 0/05$ است. بنابراین داده ها از لحاظ آماری معنا دار می باشند و دارای همبستگی ۰/۸۴۲ می باشند، بنابراین فرضیه H_0 رد می شود. به بیان دیگر، با توجه به جداول فوق می توان گفت فرض H_0 (عدم ارتباط احداث پروژه های مسکن مهر در اردبیل با بروز آثار اجتماعی، فرهنگی و روان شناختی و اقتصادی) رد شده است. بنابراین چنین نتیجه گیری می شود که فرض H_1 (ارتباط احداث پروژه های مسکن مهر در اردبیل با بروز آثار اجتماعی، فرهنگی و روان شناختی و اقتصادی) تأیید می گردد که شدت همبستگی آن ۰/۸۴۲ برآورد شده و این رابطه در سطح ۹۵٪ ($\alpha = 0/05$) معنی دار است. به سخن دیگر می توان گفت که احداث پروژه های مسکن مهر در اردبیل آثار اجتماعی، فرهنگی و روان شناختی و اقتصادی دارد.

فرضیه دوم: پروژه مسکن مهر می تواند باعث شکل گیری حس محله در اردبیل شده و گامی جهت حرکت به سوی شهر گرایی خرد باشد.

جدول (۸): شکل گیری حس محله و حرکت

عنوان		احداث پروژه های مسکن مهر در اردبیل
شکل گیری حس محله و حرکت به سوی شهر گرایی	ضریب همبستگی اسپرمن	۰/۸۲۵
	Sig	۰/۰۰۰
	تعداد	۴۰۰

با توجه به این که در سطح معنی داری ۰/۰۵ مقادیر بدست آمده $\text{sig} = 0/000 < 0/05$ است. بنابراین داده ها از لحاظ آماری معنا دار می باشند و دارای همبستگی ۰/۸۲۵ می باشند، بنابراین فرضیه H_0 رد می شود. به بیان دیگر، با توجه به جداول فوق می توان گفت فرض H_0 (عدم ارتباط احداث پروژه های مسکن مهر با شکل گیری حس محله و حرکت به سوی شهر گرایی) رد شده است. بنابراین چنین نتیجه گیری می شود که فرض H_1 (ارتباط احداث پروژه های مسکن مهر با شکل گیری حس محله و حرکت به سوی شهر گرایی) تأیید می گردد که شدت همبستگی آن ۰/۸۲۵ برآورد شده و این رابطه در سطح ۹۵٪ ($\alpha = 0/05$) درصد معنی دار است. به سخن دیگر احداث پروژه مسکن مهر می تواند باعث شکل گیری حس محله در اردبیل شده و گامی جهت حرکت به سوی شهر گرایی خرد باشد.

فرضیه سوم: پروژه مسکن مهر می تواند به عنوان یک هسته شهری تعریف کننده قلب محله و به وجود آورنده مرکزی برای تعاملات اجتماعی و ارتباطات شهری باشد.

جدول (۹): به جود آورنده مرکزی برای تعاملات اجتماعی و ارتباطات شهری

عنوان		احداث پروژه های مسکن مهر در اردبیل
به وجود آورنده مرکزی برای تعاملات اجتماعی و ارتباطات شهری	ضریب همبستگی اسپرمن	۰/۶۸۲
	Sig	۰/۰۰۰
	تعداد	۴۰۰

با توجه به این که در سطح معنی داری ۰/۰۵ مقادیر بدست آمده $\text{sig} = 0/000 < 0/05$ است. بنابراین داده ها از لحاظ آماری معنا دار می باشند و دارای همبستگی ۰/۶۸۲ می باشند، بنابراین فرضیه H_0 رد می شود. به بیان دیگر، با توجه به جداول فوق می توان گفت فرض H_0 (عدم ارتباط احداث پروژه های مسکن مهر با ایجاد مرکزی برای تعاملات اجتماعی و ارتباطات شهری (قلب محله))

رد شده است. بنابراین چنین نتیجه گیری می شود که فرض H_1 (ارتباط احداث پروژه های مسکن مهر با ایجاد مرکزی برای تعاملات اجتماعی و ارتباطات شهری (قلب محله)) تأیید می گردد که شدت همبستگی آن $0/682$ برآورد شده و این رابطه در سطح 95% ($\alpha = 0/05$) درصد معنی دار است. به سخن دیگر می توان گفت احداث پروژه مسکن مهر می تواند به عنوان یک هسته شهری تعریف کننده قلب محله و به وجود آورنده مرکزی برای تعاملات اجتماعی و ارتباطات شهری باشد.

فرضیه چهارم: پروژه مسکن مهر باعث بهبود کیفیت زندگی از ابعاد مختلف اجتماعی در این محله نسبت به قبل از احداث آن شده است.

جدول (۱۰): بهبود کیفیت زندگی از ابعاد مختلف

احداث پروژه های مسکن مهر در اردبیل		عنوان
0/715	ضریب همبستگی اسپرمن	بهبود کیفیت زندگی از ابعاد مختلف اجتماعی
0/000	Sig	
400	تعداد	

با توجه به این که در سطح معنی داری $0/05 < sig = 0/000$ است. بنابراین داده ها از لحاظ آماری معنا دار می باشند و دارای همبستگی $0/715$ می باشند، بنابراین فرضیه H_0 رد می شود. به بیان دیگر، با توجه به جداول فوق می توان گفت فرض H_0 (عدم ارتباط احداث پروژه های مسکن مهر با بهبود کیفیت زندگی از ابعاد مختلف اجتماعی) رد شده است. بنابراین چنین نتیجه گیری می شود که فرض H_1 (ارتباط احداث پروژه های مسکن مهر با بهبود کیفیت زندگی از ابعاد مختلف اجتماعی) تأیید می گردد که شدت همبستگی آن $0/715$ برآورد شده و این رابطه در سطح 95% ($\alpha = 0/05$) درصد معنی دار است. به سخن دیگر احداث پروژه مسکن مهر باعث بهبود کیفیت زندگی از ابعاد مختلف اجتماعی در این محله نسبت به قبل از احداث آن شده است.

فرضیه پنجم: احداث مسکن مهر بهبود بعد های فرهنگی خانوادری ساکن را در پی دارد.

جدول (۱۱): به وجود آورنده مرکزی برای تعاملات اجتماعی و ارتباطات شهری

احداث پروژه های مسکن مهر در اردبیل		عنوان
0/503	ضریب همبستگی اسپرمن	به وجود آورنده مرکزی برای تعاملات اجتماعی و ارتباطات شهری
0/000	Sig	
400	تعداد	

با توجه به این که در سطح معنی داری $0/05 < sig = 0/000$ است. بنابراین داده ها از لحاظ آماری معنا دار می باشند و دارای همبستگی $0/503$ می باشند، بنابراین فرضیه H_0 رد می شود. به بیان دیگر، با توجه به جداول فوق می توان گفت فرض H_0 (عدم ارتباط احداث پروژه های مسکن مهر با بهبود کیفیت زندگی از ابعاد مختلف فرهنگی) رد شده است. بنابراین چنین نتیجه گیری می شود که فرض H_1 (ارتباط احداث پروژه های مسکن مهر با بهبود کیفیت زندگی از ابعاد مختلف فرهنگی) تأیید می گردد که شدت همبستگی آن $0/503$ برآورد شده و این رابطه در سطح 95% ($\alpha = 0/05$) درصد معنی دار است. به سخن دیگر پروژه مسکن مهر باعث بهبود کیفیت زندگی از ابعاد مختلف فرهنگی در این محله نسبت به قبل از احداث آن شده است.

ارزیابی تاثیرات اجتماعی پروژه های مسکن مهر اردبیل

۱- تغییرات اجتماعی

تغییرات اجتماعی در قالب ۳ محور عمده زیر قابل بررسی خواهد شد.

۱-۱- فضاهای عمومی (مسکن مهر) باعث گسترش تعاملات اجتماعی و شکل گیری روابط اجتماعی می شوند.

برای سنجش و ارزیابی این نوع تاثیر اجتماعی پروژه مسکن مهر با مصاحبه اقدام به بررسی هدف استفاده کنندگان از فضای عمومی، نحوه دوست یابی و یا نحوه دیدار آشنایان، برگزاری میتینگ در فضای عمومی، چگونگی استفاده از فضای عمومی تنها یا با

دوستان و غیره شد که نتایج بدین شرح دریافت گردید: «فضای عمومی مجتمع مسکونی مسکن مهر اردبیل، درست است که قبل از هر چیز فضایی برای آسایش عمومی خانواده ها است و این اصلی ترین کارکرد آن به شمار می آید، با این حال، در کنار کارکرد اصلی خود به عنوان مکانی آسایش عمومی خانواده ها، فضایی بازی برای کودکان نیز محسوب می شود. فضایی که ساکنان پیرامون به صورت جدا یا همراه با کودکان خود از آن استفاده می کنند، و در مدت زمان استفاده، کنش و واکنش هایی بین آن ها صورت می گیرد که منجر به تعاملات اجتماعی می شود. حال باید نقش فضای عمومی مجتمع مسکونی مسکن مهر در شکل گیری این تعاملات اجتماعی بررسی شود که بیشتر ساکنان محله موافق هستند که فضاهای عمومی (در کل) باعث گسترش تعاملات اجتماعی شده و موجب شکل گیری روابط مثبت و جدید اجتماعی می شود. اما برای بررسی نقش خود فضای عمومی مجتمع مسکونی مسکن مهر اردبیل در گسترش تعاملات اجتماعی، از شهروندان ساکن در محله سؤالی در این زمینه مطرح شده است. بیشتر از نصف شهروندان موافق نقش مثبت فضای عمومی مجتمع مسکونی مسکن مهر در گسترش تعاملات اجتماعی و شناخت افراد جدید در محله هستند. بیشتر افرادی که هم در این باب نظری نداشته اند دلیل اصلی خود را تازه تأسیس بودن فضای عمومی مجتمع مسکونی مسکن مهر و عدم استفاده از آن عنوان کرده اند. بنابراین می توان چنین نتیجه گرفت که، با وجود این که فضای عمومی مجتمع مسکونی مسکن مهر کوچک بوده و بیشتر یک فضای آسایش عمومی برای خانوارها است، ولی شهروندان نظر مثبتی در زمینه تأثیر این فضای عمومی مجتمع مسکونی مسکن مهر در گسترش تعاملات اجتماعی در منطقه و شکل گیری روابط جدید اجتماعی دارند. همچنین یافته های استنباطی از تجزیه و تحلیل داده های حاصل از پرسشنامه نیز موید آن است که پروژه مسکن مهر می تواند به عنوان یک هسته شهری تعریف کننده قلب محله و به وجود آورنده مرکزی برای تعاملات اجتماعی و ارتباطات شهری باشد.

۱-۲- مسکن مهر باعث کسب و شناخت برخی از شاخص های اجتماعی (ارزش ها و فرهنگ ها) می شود.

برای سنجش و ارزیابی این نوع تاثیر اجتماعی پروژه مسکن مهر از طریق مصاحبه اقدام به بررسی و مشاهده گروه های دوستی شکل گرفته در فضای عمومی، تفاوت اعضای آن به لحاظ پایگاه خانوادگی و تنوع دیدگاه ها از طریق مشاهده و مصاحبه و تأثیر آن ها بر همدیگر و شکل گیری خرده فرهنگ ها شد که نتایج بدین شرح دریافت گردید: «اینکه آیا فضای عمومی مجتمع مسکونی مسکن مهر می تواند تبدیل به نماد و سمبل محله شده و در هویت یابی آن نقش داشته باشد یا نه، نزدیک اکثریت شهروندان موافق چنین مسئله ای بودند و بقیه نیز معتقدند که فضای عمومی مجتمع مسکونی مسکن مهر نمی تواند چنین نقشی را به عهده بگیرد. بر این اساس دیدگاه شهروندان نسبت به آینده فضای عمومی مجتمع مسکونی مسکن مهر کودک خوشینانه و مثبت است. چرا که در سؤالی دیگر، بیشتر ساکنان معتقد هستند که فضای عمومی مجتمع مسکونی مسکن مهر باعث ارتقای منزلت اجتماعی و فرهنگی محله شده است و تنها چند نفر با این مسئله مخالف بوده اند. مشاهده گروه های دوستی در محدوده های سنی مختلف مثل گروه های بازی کودکان، تشکیل صندوق پولی خانواده ها خصوصاً قشر بانوان برای کمک به اقتصاد خانوار و همچنین راه اندازی تیم های دوستی دید و بازدید از خانواده ها نمایشگر مهارت کسب و شناخت شاخص های اجتماعی در مجتمع مسکونی پروژه های مسکن مهر می باشد. دفع خرده فرهنگ های موجود در بین خانواده ها مثل سیگار کشیدن، ریختن زباله های انباشته در خیابان ها، فراموش کردن فردگرایی و تبدیل آن به موضوع جمع گرایی نیز موید این مطلب است».

۱-۳- مسکن مهر به عنوان یک فضای عمومی می تواند باعث تولید سرمایه اجتماعی در سطح محله شود.

برای ارزیابی سرمایه اجتماعی با استفاده از مصاحبه مستقیم به ارزیابی میزان اعتماد بین شهروندان، میزان احساس امنیت در محله، میزان تعاملات اجتماعی، تمایل به فعالیت در متن اجتماع و همکاری های اجتماعی، پایبندی به قانون و احترام به یکدیگر و نیز میزان تمایل به مشارکت در مسایل شهری، خواهد شد که نتایج حاصله این شد: «سرمایه اجتماعی را از ۴ بعد، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی می توان مطرح کرد. اما آنچه که در رابطه بین فضاهای عمومی و سرمایه اجتماعی مطرح است، ابعاد اجتماعی

و فرهنگی سرمایه اجتماعی است. ابعاد اجتماعی سرمایه اجتماعی شامل اعتماد، روابط متقابل، مشارکت، آگاهی عمومی، اخلاقیات و مسئولیت اجتماعی می شود. اما ابعاد فرهنگی سرمایه اجتماعی شامل مقررات رفتاری، نرمها و هنجارها، ارزشها، دین، نمادها، مثل ها و استعاره ها و جو و فضا می شود (صالحی امیری و کاوسی، ۱۳۸۷: ۱۳). یکی از راه های اصلی تقویت سرمایه اجتماعی در هر جامعه ای وجود فضاهای عمومی قوی و اجتماع پذیر در آن جامعه می باشد. چرا که فضاهای عمومی بر دسترسی بدون محدودیت به فضا یا فعالیت های متنوع تأکید دارد که در نتیجه این دسترسی محدود نشده تعامل اجتماعی شکل می گیرد؛ و در نتیجه این تعاملات است که اعتماد، همکاری، مشارکت، شناخت ارزش ها و هنجارها و غیره شکل می گیرد. بنابراین فضای عمومی ولو کوچکی مانند مجتمع های مسکونی پروژه های مسکن مهر می تواند نقش بسیار مهمی در شکل گیری سرمایه اجتماعی در محلات اردبیل داشته باشد. البته در اینجا هدف ارزیابی کامل همه مؤلفه های سرمایه اجتماعی نیست، بلکه بیشتر مؤلفه های مهم و محسوس سرمایه اجتماعی مانند همکاری های اجتماعی، کسب و شناخت ارزش های جدید، اعتماد و مشارکت مد نظر بوده است. بیشتر ساکنان مجتمع های مسکونی پروژه های مسکن مهر اردبیل معتقد هستند که فضاهای عمومی باعث کسب و شناخت ارزش ها و فرهنگ های جدید می شود. اما این که آیا مجتمع های مسکونی پروژه های مسکن مهر فرصت خوبی برای کسب چنین ارزش هایی هست یا نه، بیشتر ساکنین موافق این امر بودند. اقلیت جزئی نیز نظری نداشته اند. مقایسه دو گروه اکثریت و اقلیت نشان می دهد که این تعاملات است که اعتماد، همکاری، مشارکت، شناخت ارزش ها و هنجارها و غیره شکل می گیرد. بنابراین فضای عمومی ولو کوچکی مانند مجتمع های مسکونی پروژه های مسکن مهر می تواند نقش بسیار مهمی در شکل گیری سرمایه اجتماعی در محلات شهر اردبیل داشته باشد».

۲- تغییرات فرهنگی

تغییرات فرهنگی در قالب ۳ محور عمده زیر قابل بررسی خواهد شد.

۲-۱- فضاهای عمومی مسکن مهر می توانند باعث شکل گیری انجمن ها و تیم های هنری و ورزشی شوند.

برای سنجش و ارزیابی این نوع تاثیر اجتماعی پروژه مسکن مهر از طریق مصاحبه اقدام به بررسی تعداد انجمن ها و تیم های هنری و ورزشی که در مجتمع مسکونی در یک دوره زمانی شکل می گیرد؛ شد که نتایج مشاهدات و مصاحبه های نشان می دهد که از ابتدای سکونت در مجتمع های مسکونی پروژه های مسکن مهر تعداد ۴ تیم ورزشی، ۲ صندوق پولی و مالی، جلسات دید و بازدید خانوادگی و ... تشکیل و به فعالیت های خود ادامه می دهند و گرایش به تشکیل گروه ها و تیم های جدید هنری و ورزشی نیز روز به روز افزایش پیدا می کند. این امر نشانگر آن است که فضاهای عمومی مسکن مهر می توانند باعث شکل گیری انجمن ها و تیم های هنری و ورزشی شوند.

۲-۲- مسکن مهر مکان خوبی برای برگزاری دوره های آموزشی می باشد.

برای سنجش و ارزیابی این نوع تاثیر اجتماعی پروژه مسکن مهر از طریق مصاحبه اقدام به بررسی نحوه برگزاری دوره های آموزشی و تعداد شرکت کنندگان در آنها شد که نتایج بدین شرح دریافت گردید: «از ویژگی های دیگر و مهم فضاهای عمومی، امکان برگزاری دوره های آموزشی (ورزشی، هنری، علمی، آمادگی و غیره) برای خانواده ها و ساکنین است. اما مروری بر دیدگاه شهروندان در زمینه نقش مجتمع های مسکونی پروژه های مسکن مهر در برگزاری چنین دوره هایی نشان می دهد که مجتمع های مسکونی پروژه های مسکن مهر نقش چشم گیری در این زمینه ندارد چرا که بیشتر شهروندان در جواب سؤال نقش این مجتمع ها در ایجاد فرصت هایی برای برگزاری دوره های آموزشی، نظری نداشته اند. همین گویای تردید شهروندان برای تعریف چنین نقشی برای پروژه های مسکن مهر است. البته با توجه به امکانات و فضاهای موجود در این مجتمع های مسکونی، در شرایط فعلی نمی توان از آن چنین انتظاری داشت. برای اینکه مجتمع های مسکونی پروژه های مسکن مهر این نقش مهم خود را نیز به نحو احسن انجام دهد، ایجاد فضاهای فرهنگی مثل کتابخانه، سینما، مساجد و سایر مکان های فرهنگی ضروری به نظر می رسد».

۲-۳- احساس تعلق خاطر نسبت به محله جدید و ...

با استفاده از پرسشنامه میزان رضایت شهروندان از طرح و سطح تعلق آن‌ها به محله و دلایل تعلق یا عدم تعلق به آن بررسی شد که مشخص گردید احداث پروژه مسکن مهر می‌تواند باعث شکل‌گیری حس محله در اردبیل شده و گامی جهت حرکت به سوی شهرگرایی خرد باشد.

۳- تغییرات روان‌شناختی

تغییرات روان‌شناختی در قالب ۲ محور عمده زیر قابل بررسی خواهد شد.

۳-۱- سکونت در مسکن مهر سبب کاهش استرس، کاهش عصبانیت و تنش و افزایش تمرکز می‌شود.

با توجه به این که یکی از مهمترین کارکردهای ساخت و ساز در مجتمع‌های مسکونی پروژه‌های مسکن مهر احداث فضای سبز در داخل محوطه مجتمع‌ها می‌باشد و اگرچه بیشتر شهروندان مقیم شهر از مزایا و تاثیرات غیرمستقیم فضاهای سبز بر زندگی خود آگاه نیستند اما این تاثیر و کنش متقابل میان برخورداری از فضای سبز و عدم برخورداری از آن بر زندگی آن‌ها توسط پژوهش‌های گوناگونی به اثبات رسیده می‌باشد چرا که فطرت انسان نیز به گونه‌ای آفریده شده است که توانایی‌های بسیار دارد و این توانایی‌ها بدون ارتباط با زیبایی‌های طبیعی که در زندگی شهری همان فضاهای سبز می‌باشند به افسردگی و خمودی می‌گراید و بالطبع در پرتو بهره‌مندی از فضای سبز خلاقیت‌های انسان شکوفه می‌گردد و انسان راه تکامل را در زندگی خود می‌پیماید. بنابراین به عنوان مثال در میان نوشته‌های علما و احادیث و قرآن کریم نیز به این موضوع اشاره شده است از مجموعه آیات و احادیث چنین به دست می‌آید که:

نگاه به فضای سبز غم‌های انسان را نی‌زداید. به او آرامش بخشیده و او را شاد و خوشحال می‌کند.

بهره‌مندی از فضای سبز حالت یاس و نومیدی را از انسان دور کرده و شور و امیدی در او ایجاد و یا تقویت می‌کند. فضای سبز تاثیری قابل توجه در درمان بیماری‌های روحی و روانی دارد به طوری که این مشکلات با نگاه کردن به فضا و مناظر سرسبز و قدم زدن و نفس کشیدن در فضای سبز از میان می‌رود.

ارتباط با فضای سبز موجب نشاط و موجد انگیزه برای حرکت به سوی تعالی و تکامل است.

بنابراین می‌توان گفت که سکونت در مجتمع‌های مسکونی مسکن مهر که در محوطه آنها فضای سبز احداث شده است سبب کاهش استرس، کاهش عصبانیت و تنش و افزایش تمرکز می‌شود.

۳-۲- سکونت در مسکن مهر تاثیرات ترمیمی مستقیمی داشته و باعث تجدید قوا در شهروندان می‌شود.

اصولاً فضای سبز مناسب در شهرها، افزون بر سلامت جسمانی موجب آرامش روان، بازده کاری بیشتر و کیفیت زندگی برتر می‌گردد (ابراهیم زاده، عبادی جوکندهال، ۱۳۸۷: ۳۹). اما این در حالی است که در بسیاری از شهرهای ما، عدم توجه به جنبه‌های انسانی در طراحی و معماری فضای شهری باعث شده که در شهرها بیش از روستاها سلامت روانی، اجتماعی در معرض آسیب باشند. یکی از عواملی که باعث بوجود آمدن چنین مشکلاتی شده است، عدم توجه به فضای سبز شهری و اینکه ساختار موجود در فضاهای سبز در راستای ساختارهای فکری مدرن قرار گرفته و یک نوع تضاد در ساختار کالبدی تقریباً سنتی با ساختار تفکر مدرن استفاده‌کنندگان به وجود آمده است. بنابراین نحوه ساخت و شکل‌گیری فضاهای سبز می‌تواند اثرات مستقیمی بر روح و روان مراجع‌کنندگان داشته باشد بطوری که تحقیقات نشان می‌دهد که بخش مهمی از اهداف شفابخشی منظر در مشاهده مناظر طبیعی و نه الزاماً در انجام فعالیت در مناظر طبیعی و فضاهای سبز است (Kaplan; 1992: 125-133). درخصوص نقش مهم فضاهای سبز در ارتقای سلامت جسمی و به ویژه روحی- روانی شهروندان می‌توان به نتایج مطالعات صورت گرفته زیر اشاره کرد: «مطالعات van den berg نشان می‌دهد که درختان و مناظر جنگلی پارک مانند سبب کاهش استرس، لذت از منظر، کاهش عصبانیت و تنش و افزایش تمرکز می‌شود (van den berg; 2003: 135-146).

براساس بررسی های Nakamura and fuji وجود پرچین در تمدد اعصاب و آرامش جامعه انسانی تاثیرات شگرفی دارد (Nakamura and fuji; 1992:139-144).

مطالعات Lumann نشان می دهد که پارک با گونه های گیاهی گوناگون تاثیرات ترمیمی مستقیمی داشته و باعث تجدید قوا در شهروندان می گردد (Lumann; 2001:31-44).

بنابراین می توان گفت که سکونت در مجتمع های مسکونی مسکن مهر که در محوطه آن ها فضای سبز احداث شده است تاثیرات ترمیمی مستقیمی داشته و باعث تجدید قوا در شهروندان می شود.

۴- تغییرات اقتصادی

تغییرات اقتصادی در قالب ۳ محور عمده زیر قابل بررسی خواهد شد.

۴-۱- ایجاد فضای عمومی (مسکن مهر) در محله باعث ایجاد اشتغال در محله خواهد شد.

برای سنجش و ارزیابی این نوع تاثیر اقتصادی پروژه مسکن مهر از طریق مشاهده و مصاحبه اقدام به بررسی شغل های ایجاد شده به واسطه ایجاد مجتمع و شغل هایی که به واسطه آن از بین رفته اند؛ شد که نتیجه بدین شرح است، بخش مسکن با دارا بودن رتبه چهارم در ایجاد اشتغال مستقیم و رتبه دوم در ایجاد اشتغال غیرمستقیم نقش قابل توجهی در کاهش نرخ بیکاری دارد. «در حال حاضر به ازای هر ۵۷ مترمربع زیربنای مسکونی ۱ نفر اشتغال مستقیم و به تبع آن ۰/۲۴ نفر اشتغال غیرمستقیم ایجاد می شود» (صومعلو، ۱۳۸۹: ۷) که با توجه به متراژ زیربنای مسکن مهر در استان (۳۹۵۵۲۹۹ مترمربع) ۶۹۳۹۱ شغل بصورت مستقیم و ۱۶۵۳۴ شغل بصورت غیرمستقیم در شهر اردبیل ایجاد می کند که جمعاً ۸۵۹۲۵ نفر می شود. بنابراین می توان گفت ایجاد فضای عمومی (مسکن مهر) در محله باعث ایجاد اشتغال در محله خواهد شد.

۴-۲- ایجاد مسکن مهر در منطقه باعث بالا رفتن قیمت زمین در بعضی قسمتها (بسته به نزدیکی یا دوری آنها به مجتمع) و کاهش آن در قسمت های دیگر خواهد شد.

برای سنجش و ارزیابی این نوع تاثیر اقتصادی پروژه مسکن مهر از طریق مشاهده و مصاحبه اقدام به بررسی و مقایسه قیمت زمین و خانه قبل و بعد از احداث مجتمع در منطقه شد که حاصل کار این گونه بود؛ مقایسه قیمت زمین در دو مرحله قبل و بعد از احداث مجتمع های مسکونی پروژه مسکن مهر نشان می دهد که افزایش قیمت زمین قابل ملموس بوده طوریکه اکثر بنگاه های املاک و مشاوران عرصه خرید و فروش زمین نیز این امر را تأیید می کردند. البته این افزایش قیمت بسته به تعداد واحدهای مسکونی و منطقه ساخت مجتمع متفاوت بود.

۴-۳- احداث پروژه مسکن مهر در منطقه باعث افزایش تقاضا برای زمین و مسکن در منطقه می شود.

برای نیل به تغییر اقتصادی نسبت به بررسی تطبیقی میزان تقاضا برای ساخت و ساز و خرید مسکن در منطقه در قبل و بعد از احداث مجتمع اقدام شد که نتیجه امر موید افزایش تقاضا برای زمین و مسکن در منطقه نیست. طی مصاحبه هایی که با بنگاه داران محلات اردبیل صورت گرفته است، آن ها معتقد هستند مجتمع های مسکونی پروژه مسکن مهر تأثیر چندانی بر روی قیمت زمین در منطقه دارد. اما با توجه به این که حواشی بد ریخت شهرک ها و حواشی تبدیل به یک فضای عمومی تمیز شده است می تواند در جذب افراد به سوی آپارتمان های اطراف بسیار مؤثر باشد. به عبارت دیگر، آن ها معتقدند که مجتمع های مسکونی پروژه مسکن مهر باعث افزایش قیمت زمین یا واحد مسکونی در منطقه شده است، ولی در افزایش تقاضا برای واحدهای مسکونی اطراف پارک نقش نداشته است.

نتیجه گیری

شاید بزرگترین و مهم ترین پیامد احداث مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر اردبیل، تأثیرات مثبتی است که بر روی خانواده ها دارد. با وجود مشکلات زیاد مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر، به خصوص کمبود امکانات آن، بی شک خانواده ها بزرگترین قشر استفاده کننده از آن و نیز خوشحال ترین افراد از احداث آن هستند. از پیامدهای مهم دیگر مجتمع مسکونی پروژه مسکن

مهر گسترش تعاملات اجتماعی در بین ساکنین منطقه است. دیگر پیامد مهم احداث مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر اردبیل، تبدیل آن به نماد و سمبل محله و نقش آن در هویت یابی محله می باشد. براین اساس دیدگاه شهروندان نسبت به آینده مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر کودک خوشبینانه و مثبت است؛ چرا که اکثر ساکنان معتقد هستند که مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر اردبیل باعث ارتقای منزلت اجتماعی و فرهنگی محله شده است.

امروزه سرمایه اجتماعی در شهرهای بزرگ چنان اهمیتی پیدا کرده است که آن را هم تراز سرمایه های اقتصادی یک شهر می دانند. یکی از راه های افزایش سرمایه اجتماعی در شهرها تقویت فضاهای عمومی و مدنی در شهرهای بزرگ است. مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر اردبیل نیز به عنوان یک فضای عمومی نقش مهمی در شکل گیری سرمایه اجتماعی در محلات اردبیل داشته است. اکثریت پرسش شوندگان موافق نقش مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر کودک در شکل گیری احترام متقابل، همکاری و مشارکت، شناخت ارزش های جدید و اعتماد متقابل در محله به عنوان مهمترین ابعاد اجتماعی سرمایه اجتماعی هستند. گفته شد که یکی از مهم ترین پیامدهای احداث مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر اردبیل تأثیرات مثبت بر روی خانواده بوده است. به طوری که نقش مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر اردبیل در کاهش چاقی و افزایش تحرک ساکنان، ایجاد سلامت روحی و روانی برای خانواده ها و ایجاد فرصت هایی برای بازی، تمرین و یادگیری بسیار قابل توجه است که اکثریت ساکنان محله نیز موافق چنین دیدگاهی هستند. اما در زمینه ایجاد فرصت هایی برای برگزاری دوره های آموزشی، ساکنان خیلی موافق این کارکرد مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر نبوده و به دیده تردید به آن نگریسته اند.

در بعد تأثیرات روانشناختی مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر نیز می توان گفت سکونت در مجتمع های مسکونی مسکن مهر که در محوطه آنها فضای سبز احداث شده است سبب کاهش استرس، کاهش عصبانیت و تنش و افزایش تمرکز می شود. هم چنین سکونت در مجتمع های مسکونی مسکن مهر که در محوطه آنها فضای سبز احداث شده است تأثیرات ترمیمی مستقیمی داشته و باعث تجدید قوا در شهروندان می شود.

اما در مورد تأثیرات اقتصادی احداث مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر اردبیل باید گفت که طی مصاحبه هایی که با بنگاه داران محلات اردبیل صورت گرفته است، آنها معتقدند که مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر اردبیل باعث افزایش قیمت زمین یا واحد مسکونی در مناطق اردبیل شده است، ولی در افزایش تقاضا برای واحدهای مسکونی اطراف مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر نقش نداشته است. چرا که مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر اردبیل برای ساکنین مفید بوده و یکی از مزیت های محله به حساب می آید. با وجود مزیت های زیادی که احداث فضاهای عمومی مانند مجتمع مسکونی پروژه مسکن مهر می تواند داشته باشند، عدم توجه و رسیدگی به آنها، مکان یابی نامناسب و طراحی غیراصولی، ممکن است منجر به ظهور پیامدهای ناگواری در منطقه شود.

پیشنهادات

در جهت رفع و دفع مشکلات و ناهنجاری های موجود در جهت پروژه های مسکن مهر پیشنهادات زیر که برگرفته از گفته های جامعه هدف مسکن مهر است ارائه می گردد:

- ۱- تامین زیرساخت ها و تسهیلات موردنیاز، ایجاد زمینه های هویت بخشی به مردم و محلات و فرهنگ سازی در خصوص زندگی آپارتمان نشینی و مجتمع های بزرگ مسکونی در این زمینه می تواند راهگشا باشد.
- ۲- انتخاب مدیریت مجتمع با مشارکت ساکنان مجتمع مسکونی.
- ۳- استقرار وسایل تفریحی و ورزشی ویژه کودکان در محوطه مجتمع های مسکن مهر.
- ۴- ارتقای کیفیت تسهیلات مجتمع.
- ۵- بهبود وضعیت دسترسی مجتمع به خدمات حمل و نقل عمومی شهر از قبیل ایستگاه اتوبوس واحد و تاکسی.

- ۶- بهبود وضعیت بهداشت مجتمعات از قبیل نظافت راهروها و پله ها.
- ۷- یکی از دغدغه های اساسی ساکنان محدوده مورد مطالعه، عدم دسترسی به کاربری های خدماتی مانند مراکز خرید روزانه می باشد. بنابراین استقرار این مراکز در مجتمع های مسکن مهر، نقش بسزایی در برآورده کردن نیازهای روزانه ساکنان دارد.
- ۸- اختصاص قسمتی از اراضی مسکن مهر به فضای سبز و زمین های بازی کودکان.
- ۹- از بعد اقتصادی بسیاری از ساکنان مجتمعات های مسکن مهر برای بازپرداخت وام مشکل دارند و اقساط وام مسکن خود را افزون بر درآمد ماهیانه می دانند. از این رو امید است دولت محترم نسبت به کاهش اقساط وام مسکن متقاضیان طرح مسکن مهر اقدام نماید تا گامی اساسی در کاهش هزینه زندگی اقشار کم درآمد برداشته شود.
- ۱۰- تخصیص منابع ویژه از بودجه سالانه برای ساخت مراکز و خدمات اجتماعی و عمومی
- ۱۱- طراحی نظام مدیریت و بهره برداری از واحدها متناسب با ویژگی های اقتصادی و اجتماعی بهره برداران.

منابع

۱. اشرفی، یوسف و رشیدی، طلا (۱۳۹۲)، ارزیابی تاثیر اجتماعی (اتا) پروژه های شهری (نمونه موردی پارک ظفر گلچین در منطقه ی ده شهرداری تهران، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ی ۳۱- صفحات ۲۹۵-۳۱۶.
۲. بکر هنک، ونکلی فرانک (۱۳۸۸)، راهنمای بین المللی برآورد پیامدهای اجتماعی، ترجمه هادی جلیلی، شهرداری تهران، معاونت امور اجتماعی و فرهنگی دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی، چاپ اول.
۳. جولوس گولد و ویلیام، ل. کولب (۱۳۸۴)، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه جمعی، تهران: مازیار، چاپ دوم.
۴. حیدری چپانه، رحیم و رضا طبع ازگمی، خدیجه (۱۳۸۵)، نقش استراتژی توسعه شهری در سیاستهای تأمین مسکن گروه های کم درآمد شهری، مطالعه موردی؛ رشت، مجله پژوهشهای جغرافیایی انسانی، پاییز ۱۳۸۹، شماره ۷۳.
۵. ذبیحی، حسین؛ حبیب، فرح و رهبری منش، کمال (۱۳۹۰)، رابطه بین میزان رضایت از مجتمع های مسکونی و تأثیر مجتمع های مسکونی بر روابط انسان (مطالعه موردی چند مجتمع مسکونی در تهران)، فصلنامه هویت شهر، سال پنجم، شماره هشتم، بهار و تابستان ۱۳۹۰
۶. رفیعیان، مجتبی؛ عسگری، علی و عسگری زاده، زهرا (۱۳۸۸)، رضایت مندی شهروندان از محیط های سکونتی شهری، مجله علوم محیطی، سال هفتم، شماره اول، پاییز ۱۳۸۸.
۷. ساروخانی، باقر (۱۳۷۰)، دایره المعارف علوم اجتماعی، تهران، انتشارات کیهان، چاپ اول.
۸. شکرگزار، اصغر (۱۳۸۵)، توسعه مسکن شهری در ایران، انتشارات حق شناس، رشت.
۹. صومعلو، ابوالفضل (۱۳۸۹)، مسکن مهر؛ چرخش ساختاری در سیاستگذاریهای مسکن و دستاوردهای آن، فصلنامه علمی - تخصصی اقتصاد مسکن، دفتر برنامه ریزی و اقتصاد مسکن وزارت مسکن و شهرسازی، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، شماره ۴۸-۴۷.
۱۰. کرمی، غلامحسین و رضا مقدم، کوروش (۱۳۹۴)، ارزیابی تاثیر اجتماعی رویکردی نوین در مدیریت پایدار برنامه های توسعه، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی، دوره چهارم، شماره ۲، ص ۱۶۹-۱۹۴.
۱۱. نسترن، مهین و رعنائی، احد (۱۳۸۹)، تحلیلی بر مفهوم مشارکت و کارگروهی در پروژه های آماده سازی اراضی مسکن مهر، دو فصلنامه معماری و شهرسازی آرمان شهر، شماره ۴، بهار و تابستان ۱۳۸۹.
۱۲. هومین فر، الهام (۱۳۹۰)، ارزیابی تاثیرات اجتماعی چیست؟، مجله پژوهشکده سوانح طبیعی ایران، شماره ۲۴، بهار ۱۳۹۰.

1. Burdge, Rabel .J. and Robertson, Robert .A. (1998) "Social Impact Assessment and the Public Involvement Process". Pp. 183-192. in Rabel J. Burdge. A Conceptual Approach to Social Impact Assessment. Social Ecology Press.

2. Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment. (1995) "Guidelines and Principles for Social Impact Assessment." Environment Impact Assessment Review, Vol. 15, Pp. 11-43.
3. Western, J. and Lynch, M. (2000) "Overview of the SIA Process". Pp. 35-62. in Laurence R. Goldman. Social Impact Analysis: An Applied Anthropology. Berg.